«تحلیل مؤلفه‌های اخلاق زناشویی در وصیت حضرت زهرا علیهاالسلام با تأکید بر پرهیز از دروغ، خیانت و ناسازگاری»
دکتر محمد دانش مزرجی
علمی ـ پژوهشی
فصلنامهٔ تخصّصی مطالعات قرآن و حدیث سفینه
سال بیست و سوم، شمارهٔ ۹۱ «ویژهٔ پژوهش‌های قرآنی»، تابستان ۱۴۰۵، ص ۸۱-۹۹

«تحلیل مؤلفه‌های اخلاق زناشویی در وصیت حضرت زهرا علیهاالسلام با تأکید بر پرهیز از دروغ، خیانت و ناسازگاری»

دکتر محمد دانش مزرجی[1]

چکیده: خانواده به عنوان مهم‌ترین نهاد اجتماعی، در تأمین آرامش و سلامت روانی جامعه نقش بنیادین دارد و استحکام آن به رعایت اخلاق میان همسران وابسته است. متون اسلامی و سیره اهل‌بیت علیهم‌السلام الگوهای ارزشمندی برای اخلاق زندگی مشترک ارائه می‌دهند. وصیت حضرت زهرا علیهاالسلام به امام علی علیه‌السلام با تأکید بر پرهیز از دروغ، خیانت و ناسازگاری، به مهم‌ترین آسیب‌های اخلاقی زندگی زناشویی اشاره دارد. پژوهش حاضر با هدف تحلیل مؤلفه‌های اخلاق زناشویی در این وصیت و تبیین ابعاد آن با رویکردی میان رشته‌ای انجام شده است. در این مطالعه از روش توصیفی ـ تحلیلی و منابع دینی، حدیثی و یافته‌های معاصر حوزه مشاوره و خانواده بهره گرفته شده است. همچنین علل شکل گیری، پیامدهای فردی و خانوادگی این آسیب‌ها و راهکارهای پیشگیری و مقابله با آن‌ها بررسی شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد میان تعالیم اخلاقی این وصیت و دستاوردهای نوین مشاوره خانواده هم پوشانی قابل توجهی وجود دارد که می‌تواند به تقویت اخلاق زناشویی و تحکیم بنیان خانواده کمک کند.

کلیدواژه‌ها: زناشویی، وصیت، حضرت زهرا علیهاالسلام، دروغ، خیانت، مخالفت و ناسازگاری.

---

* دریافت: ۱۴۰۵/۰۲/۰۱؛ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۳/۱۵.

۱. دکتر محمد دانش مزرجی. m. daneshmezerji@gmail. com

۱. مقدمه

خانواده به عنوان کانون بنیادین جامعه، پایداری خود را مرهون روابط اخلاقی و معنوی میان همسران است و سیره اهل‌بیت علیهم‌السلام الگویی مؤثر برای تحقق این امر به شمار می‌آید. آخرین وصیت حضرت فاطمه علیهاالسلام به امام علی علیه‌السلام با تأکید بر پرهیز از دروغ، خیانت و ناسازگاری، سه اصل اساسی در روابط زناشویی را تبیین می‌کند. این سه آسیب امروزه از مهم‌ترین عوامل بروز تعارضات خانوادگی و فروپاشی زندگی مشترک شناخته می‌شوند. از این رو بازخوانی این وصیت از منظر آسیب شناسی روابط همسران می‌تواند در مواجهه با چالش‌های خانواده‌های معاصر راهگشا باشد. در سبک زندگی اسلامی، همسرداری و شوهرداری صحیح از عوامل مهم تحکیم بنیان خانواده به شمار می‌رود. بر همین اساس، پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله «حسن تَبَعُّل یا خوب شوهرداری»را جهاد زن دانسته، (کلینی، ۱۴۰۷، ۵، ۹) و بر نقش مؤثر بانوان در استحکام خانواده تأکید کرده اند.

۱-۲. ضرورت تحقیق.

با توجه به افزایش آمار طلاق و تزلزل بنیان خانواده، بازگشت به الگوهای اخلاقی اصیل اهمیت بیشتری یافته است. وصیت حضرت زهرا علیهاالسلام ظرفیت ارزشمندی برای شناخت آسیب‌های زندگی مشترک دارد، اما کمتر از منظر آسیب شناسی خانواده بررسی شده است. این پژوهش با تمرکز بر مفاهیم «دروغ»، «خیانت» و «ناسازگاری» به تبیین مبانی اخلاقی روابط زناشویی و ارائه راهکارهای پیشگیرانه می‌پردازد. همچنین نقش سیره اهل‌بیت علیهم‌السلام را در تقویت خانواده و آگاهی زوجین از حقوق و مسئولیت‌های متقابل برجسته می‌سازد.

۱-۳. پیشینه تحقیق.

در پژوهش‌های مختلفی به سیره حضرت زهرا علیهاالسلام، فضائل اخلاقی ایشان و نیز روابط زناشویی از منظر اسلام و روان شناسی پرداخته شده و برخی مطالعات نیز آسیب‌های خانواده را بررسی کرده‌اند؛ اما تمرکز مستقیم بر «آخرین وصیت حضرت زهرا علیهاالسلام» به عنوان آسیب‌های کلیدی در شوهرداری و پیوند آن با یافته‌های جدید روان شناسی خانواده کمتر

دیده می‌شود. از آثار مرتبط می‌توان به کتاب «فاطمه علیهاالسلام چشمه جوشان هستی» نوشته احمد زمانی اشاره کرد که به معرفی شخصیت حضرت و تأمل در وصیت نامه ایشان می‌پردازد. همچنین کتاب «فاطمه علیهاالسلام از نگاه علی علیه‌السلام» نوشته محمد محمدیان به بیان ویژگی‌های اخلاقی و زندگی خانوادگی ایشان از زبان امام علی علیه‌السلام می‌پردازد. کتاب «اخلاق فاطمه علیهاالسلام» نوشته احمد لقمانی نیز دیدگاه‌های اخلاقی حضرت زهرا علیهاالسلام در عرصه‌های اجتماعی، خانوادگی، سیاسی و اقتصادی و ویژگی‌های اخلاقی ایشان را بررسی کرده است. با این حال، درباره عوامل و آسیب‌های فروپاشی خانواده بر اساس وصیت حضرت زهرا علیهاالسلام پژوهش مستقلی کمتر انجام شده است.

۱-۴. اهداف تحقیق

پژوهش حاضر با هدف تبیین مؤلفه‌های اخلاق زناشویی در وصیت حضرت زهرا علیهاالسلام و تحلیل مفاهیمی چون دروغ، خیانت، مخالفت و ناسازگاری در زندگی مشترک انجام شده است. این مطالعه با رویکردی میان رشته‌ای و بهره گیری از منابع دینی و نظریه‌های نوین خانواده، علل شکل گیری و پیامدهای فردی و خانوادگی این آسیب‌ها را بررسی می‌کند. همچنین در پی ارائه راهکارهایی برای پیشگیری و برون رفت از این آسیب هاست. در نهایت، ظرفیت آموزه‌های اخلاقی اسلامی و سیره حضرت زهرا علیهاالسلام را در تقویت اخلاق زناشویی و تحکیم بنیان خانواده تبیین می‌نماید.

۱-۵. نوآوری تحقیق.

نوآوری نگاشته پیش رو در پیوند آموزه‌های وصیت حضرت زهرا علیهاالسلام با یافته‌های نوین مشاوره خانواده و نظریات شخصیت برای تبیین دروغ، خیانت و ناسازگاری است. همچنین با ارائه مدلی تحلیلی، علل و پیامدهای این آسیب‌ها را بر پایه مبانی اخلاقی و مفاهیم روان شناختی معاصر بررسی می‌کند. این رویکرد، ظرفیت کاربردی سیره حضرت زهرا علیهاالسلام را در پاسخ به چالش‌های خانواده امروز و ایجاد ارتباط میان اخلاق اسلامی و علوم رفتاری تبیین می‌نماید.

۲. سند وصیت

در منابع روایی از حضرت زهرا علیهاالسلام دو دسته وصیت گزارش شده است؛ دسته نخست وصایای مکتوب که درباره وقف اموال و شیوه تقسیم آنها (مجلسی، ۱۴۰۳، ۱۰۰، ۱۸۴) و دسته دوم وصایای شفاهی و سیاسی ایشان که درباره حضور افراد معدودی در تشییع و تدفین شبانه آن حضرت است. (نوری، ۱۴۰۸، ۱۴، ۵۴) در پژوهش حاضر بخشی از وصیت شفاهی ایشان در ارتباط با امور همسرداری نسبت به امیرالمومنین علیه‌السلام است که شیخ طوسی رحمه‌الله‌علیه در امالی خود (طوسی، ۱۴۱۴، ۱، ۳۸۴) صاحب روضه الواعظین در نگاشته خود (فتال نیشابوری، ۱۳۷۵، ۱، ۱۵۱) و مرحوم مجلسی رحمه‌الله‌علیه در بحارالانوار (مجلسی، ۱۴۰۳، ۴۳، ۱۹۱) چنین گزارش می‌کنند: « قَالَتْ يَا ابْنَ عَمِّ مَا عَهِدْتَنِي كَاذِبَةً وَ لَا خَائِنَةً وَ لَا خَالَفْتُكَ مُنْذُ عَاشَرْتَنِي» «ای پسرعمو تو در دوره‌ای که با من بودی، مرا دروغ گو نیافتی و در حق تو خیانت نکردم و در هیچ امری با تو مخالفت نکردم. »

۳. دروغ

راغب اصفهانی اصل دروغ را در گفتار می‌داند؛ گذشته باشد یا آینده، وعده باشد یا غیر آن. (راغب اصفهانی، ۱، ۲۷۷) دروغ عبارت است از خبر دادن درباره چیزی برخلاف آنچه واقعاً هست؛ چه از روی عمد باشد و چه اشتباه. (فیومی، بی تا، ۲، ۵۲۸)

دروغ خبر خلاف واقعی است که با علم به خلاف بودن آن به دیگران رسانده می‌شود با این هدف که دیگران باور کنند این خبر واقعیت دارد. (اترک، ۱۳۸۸، ۱۴۳)

۳-۱. دروغ در قرآن و روایات

در مبحث دروغ، علتها و عوامل آن و همچنین پیامدهای دروغگویی در زندگی فردی، خانوادگی، منابع دینی ما اعم از قرآن و احادیث رسیده از پیشوایان دینی گنجینه‌ای عظیم به شمار می‌آید، بطوری که در هر زمینه‌ای بهره گیری از آنها می‌تواند چراغ راهی در مسیر تعالی انسان تلقی شود.

۳-۱-۱. دروغ و دروغگو در قرآن کریم

در قرآن، دروغ تنها ناهماهنگی خبر با واقع نیست، بلکه ناهماهنگی سخن با نیت گوینده نیز دروغ محسوب می‌شود. بنابراین اگر کسی سخنی درست بگوید اما به آن باور نداشته باشد، از نظر قرآن دروغگو به شمار می‌آید. (منافقون/۱) همچنین قرآن دروغگویان را مستحق لعن و خشم الهی می‌داند (نور/۷). افزون بر این، درغگویی نشانه بی ایمانی است. (نحل/۱۰۵).

۳-۱-۲. دروغ و دروغگو در روایات

در روایات اسلامی، دروغ از صفات ناپسند و ناسازگار با ایمان دانسته شده است؛ پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله می‌فرماید: ممکن است مؤمن ترسو یا بخیل باشد، اما دروغگو نیست. (خالدبرقی، ۱، ۱۱۸) امام علی علیه‌السلام نیز ترک کامل دروغ را شرط چشیدن طعم ایمان می‌داند. (فیض، ۱۴۰۶، ۵، ۹۲۷) در روایات دیگر، دروغ عامل فراموشی، (کلینی، ۱۴۲۹، ۴، ۴۶) نشانه بی عقلی (حرانی، ۱۴۰۴ق، ۳۹۱) و بدترین عادت (لیثی، ۱۳۷۶، ۱۱۱) معرفی شده است. فقها نیز دروغ را در ابواب فقهی مختلف بررسی کرده(طباطبایی یزدی، ۱۴۲۰، ۳، ۵۴۹، امام خمینی، ۱۳۶۸، ۲، ۱۱۰و۱۱۱) و آن را از گناهان کبیره و موجب خروج از عدالت دانسته اند. (شهید ثانی، ۱۳۹۸، ۳، ۱۲۹)

۳-۲. برخی علتهای دروغگویی زنان به شوهران

بر اساس موضوع پژوهش پیشه رو، دروغگویی بانوان به همسران، می‌تواند علتها و دسته‌بندیهای متعدد داشته باشد:

۳-۲-۱. دروغ مسالمت جویانه برای حفظ رابطه با شوهر

گاهی دروغ گویی زن به همسر نه از سر دشمنی، بلکه با هدف حفظ آرامش و تداوم رابطه انجام می‌شود و به دو دسته «ترمیمی» و «پرهیزی» تقسیم می‌گردد. دروغ ترمیمی برای حفظ اعتبار یا کاهش تنش است؛ مانند توجیه رفتار (اسدی، ۱۳۹۴، ۷۴)، پنهان کاری برای رنج کمتر همسر (ملکی، ۱۳۹۷، ۲، ۲۰)، پوشاندن دروغ قبلی (طیف نما، ۱۳۹۷) و پوشش احساسات متضاد (برادرز، ۱۳۸۰، ۳۵). دروغ پرهیزی نیز با هدف جلوگیری از پیامد منفی و

بهبود رابطه بیان می‌شود. از جمله برای جلوگیری از خدشه دار شدن احساسات (اسکات، ۱۳۹۱، ۲۷) یا بهتر کردن حال همسر (اسکات، ۲۰۱۰، ۵۸۹).

۳-۲-۲. دروغ مسالمت جویانه زنان در راستای حفظ خود در رابطه

گاهی زن برای حفظ اعتبار و جایگاه خود نزد همسرش دروغ می‌گوید، البته نه با قصد تنش، بلکه با هدف صیانت از خود. این نوع دروغ که «ترمیمی معطوف به خود» است، برای بازسازی تصویر فردی در ذهن همسر به کار می‌رود. از مصادیق آن می‌توان به سرپوش گذاشتن بر دروغ قبلی (طیف نما ۱۳۹۷/۲/۲۳) و پنهان کردن باطن واقعی خود(همان) اشاره کرد. همچنین توجیه رفتار خویش از دیگر نمونه‌های این نوع دروغ است. (اسدی، ۱۳۹۴، ۷).

۳-۲-۳. بزرگنمایی خود

گاه زن برای اغراق شخصیت خود در مقابل همسر به او دروغ می‌گوید:

الف. دروغ زنان در نقل از شوهرشان، برای فخرفروشی و غلبه بر رقیبان (هَوو) (غزالی، ۱۳۸۳، ۹، ۵۸)

ب. رسیدن به قدرت. اغلب در روابط عاشقانه با همسران، به ویژه خانم‌ها (اسکات، ۱۳۹۱، ۳۲)

ج. برای جلب توجه بیشتر همسر (برادرز، ۱۳۸۰، ۳۲)

۳-۲-۴. دروغ خصمانه

برخی دروغ‌ها در روابط زناشویی ماهیتی آسیب زا دارند و می‌توانند به رابطه زوجین لطمه جدی وارد کنند. «دروغ آسیب زا» زمانی است که زن برای آسیب رساندن به همسر خود دروغ می‌گوید (اسکات، ۱۳۹۱، ۸۱) و «دروغ کینه ورزانه» از روی کینه نسبت به همسر بیان می‌شود (ملکی، ۱۳۹۷، ۲، ۲۰). «دروغ فرجام آور» نیز برای پایان دادن به زندگی مشترک و معمولاً در اثر عدم تفاهم یا نبود صمیمیت شکل می‌گیرد (قاسمی و محدثی گیلوانی، ۱۳۹۶، ۱۷و۱۸؛ اسکات، ۱۳۹۱، ۷۴). البته علل دروغ گویی زنان به همسران به این موارد محدود نیست و می‌تواند عوامل دیگری نیز داشته باشد.

۳-۳. برخی از پیامدهای دروغگویی عبارتند از:

زندگی با همسر دروغ گو پیامدهایی به دنبال دارد که از جمله آنها می‌توان به سردی روابط عاطفی زوجین اشاره کرد؛ کاهش اعتماد، کاهش شفقت و همدلی، کاهش و فقدان صمیمیت:

۳-۳-۱. بی اعتمادی

اعتماد متقابل از مهم‌ترین ارکان زندگی مشترک است و از بین رفتن آن، آرامش و امنیت رابطه را مختل می‌کند. دروغ گویی از عوامل اصلی سلب اعتماد میان زوجین است چنان که علی علیه‌السلام می‌فرماید: «کسی که به دروغ گویی شناخته شود، اعتماد به او کم می‌شود.» (آمدی، ۱۳۶۶، ۶۴۵)

۳-۳-۲. خواری و ذلت

صداقت موجب عزت و حفظ شخصیت انسان می‌شود، دروغ گویی به خواری، کاهش اعتبار و از بین رفتن جایگاه فرد می‌انجامد. (همان) در زندگی مشترک دروغ، تصویر مثبت و شکوه شخصیت متعالی را از بین می‌برد. (مجلسی، ۱۴۰۳، ۶۹، ۱۹۲)

۳-۳-۳. انحراف از حق و انحراف از مسیر واقعی زندگی

دروغ گویی تنها به یک خطا محدود نمی‌شود، بلکه انسان را از مسیر حق منحرف کرده و به گناهان و آسیب‌های اخلاقی بیشتری می‌کشاند (شعیری، بی تا، ۱۴۸) از جمله پیامدهای آن، پیدایش «دورویی در شخصیت فرد» است. (آمدی، ۱۳۶۶، ۶۳)

۳-۳-۴. فقر

از جمله آثار دنیایی دروغ گویی، «فقر» است. علی علیه‌السلام عادت به دروغ را موجب فقر می‌داند. (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ۶۹، ۲۶۱)

۳-۴. راهکارهای برون رفت از دروغگویی زنان به همسران

برای برون رفت از دروغ گویی زن به شوهر در زندگی مشترک، در منابع مشاوره خانواده چند راهکار اصلی مطرح شده است:

۳-۴-۱. شناسایی علت دروغ گویی

دروغ در زندگی مشترک معمولاً ریشه در ترس از واکنش همسر، احساس ناامنی، تعارض حل نشده یا ضعف صمیمیت دارد. تا علت مشخص نشود، اصلاح پایدار دشوار است. (گلدنبرگ، ۱۴۰۳، ۲۱۴-۲۱۸)

۳-۴-۲. ایجاد فضای امن برای گفت وگو

اگر زوجه احساس کند با بیان حقیقت، تحقیر، تنبیه یا تهدید می‌شود، احتمال پنهان کاری بیشتر می‌شود. مشاوران خانواده توصیه می‌کنند؛ زوجین فضای گفت وگوی آرام و بدون حمله شخصیتی ایجاد کنند. (گاتمن، ۱۳۸۸، ۷۱-۷۹)

۳-۴-۳. بازسازی اعتماد با صداقت تدریجی

اعتماد ازدست رفته با رفتار شفاف، پاسخ گویی و تداوم صداقت بازسازی می‌شود؛ نه فقط با عذرخواهی لفظی. (اسپرینگ، بی تا، ۱۱۲–۱۱۸)

۳-۴-۴. پرهیز شوهر از واکنش‌های افراطی

کنترل گری شدید از سوی زوج، بازجویی مداوم یا تحقیر، چرخه دروغ گویی را (از سوی زوجه) تقویت می‌کند. در مسیر درمان زوجه، بر آرامش و مدیریت و پرهیز شوهر از واکنش‌های افراطی هیجان تأکید می‌شود. (گلسر، ۱۴۰۲، ۱۹۲-۱۹۸)

۳-۴-۵. عمل بر مبنای اخلاق

عمل بر پایه مبانی اخلاقی، راهکاری مؤثر برای رهایی بانوان از دروغ گویی در زندگی زناشویی است. از جمله این راهکارها می‌توان به مطالعه ویژگی‌های صادقین و کاذبین و تقوا (نوری همدانی، ۱۳۹۴، ۲۰۷-۲۹۴)، صبر در سختی‌ها (جهان پور، ۱۳۹۳، ۶۱-۶۴) و مجاهدت با نفس (امام خمینی، ۱۳۸۷، ۱۵۸-۱۵۹) اشاره کرد. همچنین پاک سازی و اصلاح باورها و هماهنگی رفتار با آنها از دیگر راهکارهای مهم است (درمان، ۱۳۸۹، ۳۲).

۳-۴-۶. مراجعه به مشاوره خانواده در صورت تکرار دروغ

اگر دروغ گویی مزمن، گسترده یا همراه با خیانت، مشکلات مالی یا اختلالات شخصیتی باشد، درمان تخصصی ضروری است. (آرون، ۱۴۰۳، ۲۰۳-۲۱۰)

سال بیست و سوم، شمارهٔ ۹۱، تابستان ۱۴۰۵

۴. خیانت(مجلسی، ۱۴۰۳، ۱۱، ۳۱۰)

حضرت زهرا علیهاالسلام در وصیت خویش، خیانت را از آسیب‌های جدی زندگی زناشویی دانسته و بر وفاداری خود تأکید کرده اند: «ما عهدتنی کاذبة و لا خائنة». در متون دینی، واژه «خیانت» همیشه به معنای انحراف اخلاقی نیست(مجلسی، ۱۴۰۳، ۱۱، ۳۱۰) و گاه به معنای نفاق و نقض عهد(راغب اصفهانی، ۱۴۱۲ق، ۳۰۵) به کار می‌رود. با توجه به مقام عصمت (مفید، ۱۴۱۳، ۸۸، مجلسی، ۱۴۰۳، ۲۹، ۳۳۵) و القاب پاکی حضرت فاطمه علیهاالسلام، (ابن شهرآشوب، ۱۳۷۹، ۳، ۳۵۷) این واژه درباره ایشان به معنای عرفی خیانت اخلاقی نیست. با این حال، در این پژوهش خیانت به معنای عرفی و اجتماعی آن در روابط زوجین معاصر مد نظر است.

۴-۱. مفهوم شناسی خیانت

«خیانت» در لغت به معنای منع حق و به معنای مخالفت پنهانی با حق و پیمان، نقض عهد و تضییع امانت است (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲، ۳۰۵) و در اصطلاح نقض تعهد رابطه دو نفره است که به شکل گیری درجاتی از صمیمیت عاطفی و فیزیکی با فردی خارج از این رابطه منجر می‌شود. (کرمي، ۱۳۹۴، ۳)

۴-۲. علتهای خیانت بانوان به همسران

پژوهش‌های جدید نشان می‌دهد میزان خیانت زناشویی مردان و زنان به تدریج به هم نزدیک شده است. (افشاری، ۱۳۹۸، ۱۲۴) عوامل مؤثر بر خیانت در سه حوزه تفاوت‌های فردی، کیفیت رابطه زناشویی و شرایط محیطی قرار می‌گیرند. (تریز و گیسن، ۲۰۰۰، ۲) در مردان بیشتر مسائل جنسی و در زنان بیشتر مسائل عاطفی از مهم‌ترین انگیزه‌های خیانت گزارش شده است. (همان) همچنین برخی پژوهش‌ها نشان می‌دهد روابط همراه با ارتباط منفی(دوبا و همکاران، ۲۰۰۸) و تحقیر متقابل میان زوجین (آلن و همکاران۲۰۰۸، ۱۲۰) می‌تواند زمینه ساز بروز خیانت باشد.

۴-۳. عوامل زمینه ساز گرایش برخی بانوان به روابط فرازناشویی

گرایش برخی زنان به روابط فرازناشویی می‌تواند ناشی از خلأ عاطفی، نارضایتی زناشویی

و ضعف در تعاملات زوجین باشد و برای درک آن باید به عوامل فردی و رابطه‌ای توجه کرد.

۴-۳-۱. نیازهای عاطفی برطرف نشده

برآورده نشدن نیازهای عاطفی و دوری طولانی مدت زوجین می‌تواند زمینه را برای شکل گیری وابستگی عاطفی به فردی دیگر که این نیازها را تأمین می‌کند، فراهم سازد. (فلاحیان، ۱۳۹۸، ۶۰)

۴-۳-۲. احساس تنهایی

«احساس تنهایی» زوجه، به ویژه تنهایی عاطفی در حضور همسر، از مشکلات روان شناختی مهمی است که می‌تواند در شکل گیری آسیب‌ها و روابط فرازناشویی نقش داشته باشد. (همان/۶۱)

۴-۳-۳. حوزه فردی

عواملی مانند ضعف باورهای اعتقادی، تنوع طلبی، هیجان خواهی و عادی انگاری روابط خارج از ازدواج می‌توانند زمینه تعامل بیشتر با جنس مخالف و گرایش به روابط فرازناشویی را فراهم کنند. (حدادی، ۱۳۹۵، ۱۴۴)

۴-۳-۴. حوزه اجتماعی.

عواملی مانند سوءاستفاده از برخی هنجارها و قوانین، نگرش‌های سهل گیرانه نسبت به بی وفایی، دشواری طلاق و تأثیر رسانه‌ها و فناوری‌های ارتباطی می‌توانند زمینه ساز روابط فرازناشویی شوند. (همان)

۴-۴. آثار خیانت

در فقه، خیانت عملی حرام است(حلی، ۱۲، ۱۴۰۰، ۱۴۷) که می‌تواند موجب تعزیر، (مفید، ۱۳۶۸، ۸۰۴) سلب عدالت و اهلیت (طوسی، ۱۴۰۰، ۳۲۵) و در برخی امور شرعی مانند شهادت، و نیز ایجاد مسئولیت و ضمان شود. (حلبی، ۱۴۰۳، ۲۳۲)

برخی از آثار خیانت در آیات و روایات

در آموزه‌های اسلامی، خیانت موجب محرومیت از محبت الهی (انفال/۵۸)، و ناکامی فرد

سال بیست و سوم، شمارهٔ ۹۱، تابستان ۱۴۰۵

می‌شود. (یوسف/ ۵۲) همچنین در روایات، فقر(حمیری، ۱۴۱۳، ۱۱۷) و گرفتاری‌های اجتماعی (ابن بابویه، ۱۴۰۶، ۲۵۲) از آثار آن دانسته شده است.

۴-۵. راهکارهای برون رفت از خیانت بانوان نسبت به همسران

پیشگیری از خیانت بیشتر به تقویت کیفیت رابطه و مهارت‌های فردی و زناشویی برمی‌گردد. چند راهکار مهم که می‌تواند احتمال خیانت در زندگی مشترک را کاهش دهد عبارت‌اند از:

۴-۵-۱. قطع کامل رابطه خارج از ازدواج

اولین شرط ترمیم زندگی مشترک، پایان دادن واقعی و شفاف به رابطه خارج از چارچوب ازدواج است؛ بدون این مرحله، اعتماد بازسازی نمی‌شود. (گلس، ۱۴۰۳، ۶۴-۷۲)

۴-۵-۲. پذیرش مسئولیت و صداقت

فرد خیانت کننده باید مسئولیت رفتار خود را بپذیرد و از پنهان کاری یا توجیه خودداری کند. انکار و دروغ، آسیب روانی همسر را عمیق‌تر می‌کند. (اسپرینگ، بی تا، ۸۸-۹۶)

۴-۵-۳. گفت وگوی درمانی و بازسازی اعتماد

اعتماد ازدست رفته به تدریج و از طریق شفافیت رفتاری، پاسخ گویی و گفت وگوی منظم بازسازی می‌شود. (گاتمن، ۱۴۰۴، ۱۴۳–۱۵۱)

۴-۵-۴. مراجعه به زوج درمانگر متخصص

خیانت معمولاً آثار عمیق هیجانی ایجاد می‌کند؛ زوج درمانی به مدیریت خشم، احساس تحقیر، اضطراب و تصمیم گیری منطقی کمک می‌کند. (گلدنبرگ، ۱۴۰۳، ۳۰۲–۳۱۰)

۴-۵-۵. بررسی ریشه‌های زمینه ساز خیانت

در مشاوره حرفه ای، عواملی مانند ضعف صمیمیت، انتقام عاطفی، تنهایی، مشکلات جنسی یا اختلالات شخصیتی بررسی می‌شود تا احتمال تکرار کاهش یابد. (پیتمن، ۱۹۸۹، ۱۱۹-۱۲۷)

۴-۵-۶. دیدگاه اسلامی: توبه، جبران و حفظ بنیان خانواده

در منابع اسلامی، خیانت، رفتاری حرام و آسیب زننده به امنیت خانواده دانسته شده، اما راه توبه و اصلاح بسته نیست. (مکارم شیرازی، ۱۴، ۴۳۶–۴۴۵)

۴-۵-۷. تقویت و پایبندی به باورهای دینی

بی تردید تقویت اعتقادات دینی (غفوریان و همکاران، ۱۳۹۷، ۳۵) وجود شباهت ارزشهای دینی در میان زوجین و همچنین پایبندی آنها به ارزشهای دینی، (یوسفی و دیگران، ۱۳۹۵، ۶۰) بانوان کمال طلب را به قوانینی فرامی خواند که این قوانین افراد را به انجام واجبات ترغیب و از محرمات منع می‌کنند. (خسروی، ۱۳۹۸، ۲۳)

۵. مخالفت و ناسازگاری زوجه با زوج

در طلیعه زندگی مشترک، هیجانات اولیه باعث می‌شود زوجین اختلافات را آسان‌تر تحمل کنند، اما با کاهش این هیجانات، ناسازگاری‌ها آشکارتر می‌شود. این ناسازگاری معمولاً امری دوطرفه است، اما این نوشتار با الهام از وصیت حضرت زهرا علیهاالسلام، به عوامل ناسازگاری بانوان با همسران و پیامدها و راهکارهای مقابله با آن می‌پردازد. در این وصیت، حضرت زهرا علیهاالسلام ناسازگاری نبودن با همسر را به عنوان یکی از عوامل مهم استحکام خانواده معرفی می‌کنند.

۵-۱. مفهوم شناسی مخالفت

مخالفت به معنای ناسازگاری، عدم توافق و برگزیدن روشی متفاوت از دیگری است. (راغب، ۱۴۱۲، ۱، ۶۳۰) سیره حضرت زهرا علیهاالسلام و امام علی علیه‌السلام نمونه‌ای کامل از تفاهم، محبت و همدلی در زندگی مشترک به شمار می‌رود. (حویزی- ۱۴۱۵، ۴، ۵۷) بر اساس گزارش ها، آنان در تمام دوران زندگی از یکدیگر خشنود بودند و از خواسته‌ها و شرایط هم آگاهی داشتند. امام علی علیه‌السلام نیز گواهی می‌دهد که هرگز میان آنان نافرمانی، خشم یا ناسازگاری رخ نداد و حضور حضرت زهرا علیهاالسلام مایه آرامش و زدوده شدن اندوه‌های ایشان بود. (اربلی- ۱۳۸۱، ۱، ۳۶۳)

سال بیست و سوم، شمارهٔ ۹۱، تابستان ۱۴۰۵

۵-۲. علل ناسازگاری و مخالفت زوجه با همسر

سازگاری زناشویی نقش مهمی در سلامت روان، (کومبز۱۹۹۱، ۲۰۱) رضایت از زندگی، (جانسون و همکاران، ۲۰۰۵، ۷۸) عملکرد والدینی (دمو، آلین، ۱۹۹۶، ۷۶) تربیت فرزندان و روابط اجتماعی دارد؛ ازاین رو ناسازگاری زناشویی نیز می‌تواند پیامدهای منفی گسترده‌ای برای زوجین و خانواده به همراه داشته باشد. (حسینی نسب و دیگران، ۱۳۸۸، ۵۸)

۵-۲-۱. نقش اقتصاد

علتهایی چون بیکاری شوهر، بدهکاری شوهر، ندادن نفقه، مانع بودن شوهر برای اشتغال زوجه و...، از عوامل مهم ناسازگاری زوجه با همسر خود تلقی می‌شود (شهولی، ۱۳۹۰، ۱۲۱)

۵-۲-۲. نقش والدین

در بسیاری از مواردِ ناسازگاری، پدر و مادرِ زن، نقش مستقیم ندارند اما نقش تأثیرگذار دارند؛ یعنی رفتار و نگرش آنها می‌تواند به تعادل رابطه کمک کند یا ناخواسته باعث تشدید ناسازگاری شود:

۵-۲-۲-۱. الف. حمایتهای افراطی از دختر(زوجه):

برخی والدین به دلیل محبت یا نگرانی، ناخودآگاه جانب دختر را می‌گیرند که این حمایت افراطی باعث می‌شود دختر نسبت به حل مسأله با همسر خود کم انگیزه‌تر باشد. به عنوان مثال والدین دائم می‌گویند «حق با توست»، تحمل و انعطاف دختر کاهش پیدا می‌کند. اینجاست که والدین به طور ناخودآگاه نقش «تقویت کننده ناسازگاری با همسر» را ایفاء می‌کنند. (گلسر؛ ۱۳۹۹، ۸۷)

۵-۲-۲-۲. ایجاد وابستگی عاطفی:

اگر دختر عادت کرده باشد برای کوچکترین مشکل، اول با والدینش صحبت کند، پیوند و صمیمیت اصلی که باید با همسرش شکل بگیرد؛ تضعیف می‌شود. (گری، ۱۳۹۴، ۷۸)

۵-۲-۲-۳. نقش فرزندان

این شاخصه به انحاء مختلف می‌تواند علت اصلی ناسازگاری زوجه با زوج باشد. گاه نداشتن فرزند (در صورتی که عامل شوهر باشد) و گاه حمایت فرزندان با سن بالا از پدر خانواده، می‌تواند علل ناسازگاری زوجه با زوج تلقی شود. (شهولی، ۱۳۹۰، ۱۲۳)

۵-۲-۲-۳. ناتوانی همسر (مرد خانواده)

یکی از علل ناسازگاری زوجه با همسر می‌تواند «ناتوانی همسر» باشد که باز هم به انحاء مختلف در زندگی زوجین خودنمایی می‌کند از جمله، ساده لوحی مرد، معلولیت، عقب ماندگی ذهنی، اعتیاد شدید، نازایی و... (همان، ۱۲۴)

۵-۳. آثار ناسازگاری زوجه با زوج

سازگاری زناشویی نقش مهمی در دوام ازدواج و سلامت جسمی و روانی زوجین دارد. ناسازگاری می‌تواند موجب کاهش رضایت از زندگی و بروز مشکلات در روابط اجتماعی و خانوادگی شود. (هور ویتز، هلن و سندرا ۱۹۹۷، ۸۹۶)

۵-۳-۱. حوزه عاطفی

از آثار ناسازگاری زوجه با زوج، حوزه روابط عاطفی است که در قالب عدم تمایل زوجه به روابط جنسی با همسر و جداگانه خوابیدن است. (صدیق اورعی، ۱۳۸۸، ۷۸)

۵-۳-۲. حوزه ارتباطی

از دیگر آثار ناسازگاری زوجه با زوج، حوزه ارتباط صرف با همسر است؛ که در قالب سلام نکردن، جداگانه غذا خوردن، پرهیز از گفتگو، دعوت نکردن دیگران و نرفتن به منزل بستگان همسر خودنمایی می‌کند. (اصغرپور، ۱۳۸۸، ۷۸)

۵-۳-۳. حوزه رفتاری

ناسازگاری زوجه در حوزه رفتار می‌تواند در قالب‌های کتک زدن بچه ها، پرتاب وسائل، تهدید همسر به خودکشی، غذا نخوردن، تهدید به ترک منزل نمایان شود. (همان)

۵-۴. راهکار برون رفت از ناسازگاری بانوان با همسران

در مواجهه با ناسازگاری زناشویی، ابتدا باید ریشه‌های آن مانند نیازهای عاطفی برآورده نشده، فشارهای روانی، تعارضات حل نشده یا ضعف مهارت‌های ارتباطی شناسایی و برطرف شوند.

۵-۴-۱. گفت وگوی آرام و بدون سرزنش

شوهر باید به جای تحکم یا مقابله تند، با گفت وگوی محترمانه علت نارضایتی زوجه را کشف کند. انتقاد مستقیم و تحقیر، ناسازگاری را تشدید می‌کند. (گاتمن، ۱۳۸۸، ۴۲-۴۸)

۵-۴-۲. تأمین نیازهای عاطفی زن

در بسیاری از پژوهش ها، بی توجهی عاطفی، کمبود محبت و احساس درک نشدن از عوامل اصلی ناسازگاری زنان معرفی شده است. (هارلی، بی تا، ۳۵-۴۴)

۵-۴-۳. پرهیز از مقابله به مثل

واکنش خشن یا لجبازی متقابل معمولاً تعارض را شدیدتر می‌کند. توصیه می‌شود مرد در زمان تنش، خویشتن داری و مدیریت هیجان داشته باشد. (گلسر، ۱۴۰۲، ۱۸۱-۱۸۵)

۵-۴-۴. استفاده از اصل مدارا و حسن معاشرت در اسلام

در منابع اسلامی، مرد به خوش رفتاری، صبر و مدارا با همسر توصیه شده است. (حرعاملی، ۱۴۰۹، ۱۷۱) در کلام الهی نیز به مردان دستور می‌دهد که با بانوان خویش به نیکی برخورد داشته باشند. «وَعاشِرُوهُنَّ بِالمَعروف» (نساء/۱۹)

۵-۴-۵. مراجعه به مشاور خانواده

اگر ناسازگاری ادامه دار، شدید یا همراه با پرخاشگری باشد، جلسات زوج درمانی توصیه می‌شود. در مشاوره حرفه ای، ناسازگاری صرفاً به «مقصر بودن» یک نفر نسبت داده نمی‌شود؛ معمولاً الگوی ارتباطی زوجین بررسی می‌شود تا راه حل پایدار ایجاد شود. (گلدنبرگ، ۱۴۰۳، ۱۱۸-۱۲۵)

نتیجه گیری

بر اساس آخرین وصیت حضرت زهرا علیهاالسلام به امام علی علیه‌السلام، پایداری زندگی مشترکِ سالم، در گرو نفی سه آسیبِ دروغ، خیانت و ناسازگاری است.

این نفیِ سلبی در حقیقت تأکیدی بر سه فضیلتِ صداقت، وفاداری و همدلی/سازگاری به عنوان ستون‌های اصلی خانواده به شمار می‌آید.

دروغ با سست کردن اعتماد، فضای شک و تردید می‌آفریند و رشد عاطفی و معنوی زوجین و فرزندان را مختل می‌کند؛ الگوی فاطمی علیهاالسلام بر شفافیت و ایجاد امنیت برای گفتن حقیقت تأکید دارد.

خیانت نقضِ عهدِ مقدسِ زناشویی است و علاوه بر جراحات عمیق روحی، بنیان اخلاقی و اجتماعی خانواده را فرو می‌ریزد؛ وفاداری در نگاه فاطمی علیهاالسلام شامل امانت داری عاطفی و روحی نیز هست.

ناسازگاریِ مداوم، زندگی را به میدان فرسایش و نزاع تبدیل کرده و سلامت روان و آرامش خانه، و نیز تربیت فرزندان را تهدید می‌کند. راهکار سیره فاطمی علیهاالسلام برای مقابله با این آسیب، نرم خویی، گذشت و احترام متقابل و تقویت سازگاری در رابطه است.

در نهایت، شناخت و پرهیز از این سه عامل پیوندشکن، چراغ راه ساخت خانواده‌ای پویا، سرشار از عشق و آرامش و زمینه ساز سعادت دنیا و آخرت خواهد بود.

فهرست منابع

-قرآن کریم (ترجمه آیت الله مکارم شیرازی)، مطالعات تاریخ و اسلام، قم، ۱۳۷۳ش.

۱. آرون، تی بک، **عشق هرگز کافی نیست**، (مهدی قراچه داغی)، نشر ذهن آویز، ۱۴۰۳.

۲. افشاری، کیان، شناسایی عوامل زمینه ساز خیانت زناشویی در زنان، نشریه پژوهشهای مشاوره، پاییز ۱۳۹۸، ش ۷۱.

۳. ابن بابویه، محمدبن علی، **الخصال**، جامعه مدرسین، قم، اول، ۱۳۶۲ش.

۴. ابن باویه، محمدبن علی، **ثواب الاعمال و عقاب اعمال**، دارالشریف الرضی، قم، ۱۴۰۶ق، دوم.

۵. ابن شعبه حرّانی، حسن بن علی، **تحف العقول**، جامعه مدرسین، قم، ۱۴۰۴ق، دوم.

۶. اسپرینگ، جنیس، **پس از خیانت**، ترجمه مریم تقدیسی، نشر دانژه، بی تا.

۷. خمینی، روح الله، چهل حدیث، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی رحمه‌الله‌علیه، تهران، ۱۳۸۷.
۸. اترک، حسین، **چیستی دروغ**، تهران، دانشگاه شهید بهشتی، فصلنامه آینه معرفت، ش۲۰، ۱۳۸۸ش.
۹. اربلی، علی بن عیسی، **کشف الغمه فی معرفه الائمه**، بنی هاشمی، تبریز، ۱۳۸۱ ق، اول.
۱۰. ابن شهر آشوب، محمد بن علی، **المناقب آل ابیطالب**، نشر علامه، قم، ۱۳۷۹ق.
۱۱. اسدی، مسعود، چرا همسرم دروغ می‌گوید؟، نشریه تندرستی، ش۱۵۹، ۱۳۹۴.
۱۲. اسکات، جینی گراهام، **حقیقتی درباره دروغ**، فهیمه رحمتی، ابوعطا، تهران، ۱۳۹۱.
۱۳. برادرز، جویس، **چه دروغهایی که شوهران به همسرانشان تحویل نمی‌دهند**، ترجمه ابوالفضل امیر دیوانی، ماهنامه عروس هنر، ۱۳۷۰.
۱۴. برقی، احمد بن محمد بن خالد، **المحاسن**، دار الکتب الإسلامیة، قم، دوم، ۱۳۷۱ق.
۱۵. پیتمن، فرانک، **دروغ‌های خصوصی: خیانت و صمیمیت**، ترجمه محمدخانی، نشر ارجمند، ۱۹۸۹م.
۱۶. تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد، **غرر الحکم و دررالکلم**، دفتر تبلیغات، قم- ۱۴۱۰ ق. اول.
۱۷. حدادی، سپیده و دیگران، **رابطه عوامل روانی و اجتماعی بانگرش نسبت به بی وفایی زنان و مردان متأهل در شهر تهران**، فصلنامه مطالعات روان شناسی- شماره پنجم، تابستان ۱۳۹۵.
۱۸. حر عاملی، محمدبن محسن، **وسائل الشیعه**، موسسه آل البیت، قم، اول، ۱۴۰۹ق.
۱۹. حسینی نسب، سیدداوود، **بررسی رابطه بین جهت گیری مذهبی و سازگاری زناشویی**. فصلنامه روانشناسی تبریز. سال چهارم، شماره ۱۴، تابستان ۱۳۸۸.
۲۰. حلبی، تقی الدین ابوالصلاح، الکافی فی الفقه، مکتبه الامام امیرالمومنین علیه‌السلام، اصفهان، اول، ۱۴۰۳ق.
۲۱. حلی، حسن بن یوسف، تذکره الفقهاء، موسسه آل البیت علیهم‌السلام، قم، ۱۴۰۰ق.
۲۲. حمیری، عبد الله بن جعفر، قرب الإسناد، مؤسسه آل البیت علیهم‌السلام، قم، چاپ اول، ۱۴۱۳ق.
۲۳. جهان پور، اکبر، فواید و راههای گسترش وفای به عهد از نظر امیرالمومنین علی علیه‌السلام، کتاب و سنت، قم، دانشگاه قرآن و حدیث، ش۳.
۲۴. خمینی رحمه‌الله‌علیه، روح الله، **تحریرالوسیله**، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، تهران، ۱۳۶۸ش.
۲۵. خسروی، انیسه، **نقش نگرش مذهبی در نگرش به خیانت زناشویی با میانجیگری بهزیستی ذهنی در زنان متأهل**، پژوهش نامه روانشناسی، پاییز ۱۳۹۸، شماره۱۹.
۲۶. درمان، اسماعیل، **درآمدی به روان شناسی دورویی و ظاهرسازی**، دانژه، تهران، ۱۳۸۹.
۲۷. راغب اصفهانی، محمدبن حسین، **المفردات فی غریب القرآن**، دمشق، دارالقلم، چاپ اول، ۱۴۱۲ق.
۲۸. آذرفر، فرزانه، «**نقش عوامل روانی و اجتماعی در پیش بینی نگرش به روابط خارج از چهارچوب زناشویی در زنان متأهل و ارائه یک مدل بر اساس عوامل مرتبط**»، فصلنامه۱۳ مطالعات زنان، ۱۵۲-۱۲۹، ۱۳۹۴.
۲۹. شعیری، محمدبن محمد، **جامع الاخبار**، مطبعة حیدریة، نجف، اول، بی تا.
۳۰. شهولی، کیامرث، رضایی فر، سلطانمراد، **بررسی علل ناسازگاری و طلاق در خانواده‌های شهر ایذه**، نشریه جامعه پژوهی، فرهنگی سال دوم بهار و تابستان ۱۳۹۰ شماره ۱ (پیاپی ۳).

۳۱. شهید ثانی، زیدبن علی، **الروضه البهیه فی شرح اللمعه الدمشقیه**، دارالتعارف للمطبوعات، بیروت، لبنان، ۱۳۹۸.
۳۲. شیخ مفید، محمد، **المقنعه**، نشر دیجیتالی (مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان) ۱۳۶۸.
۳۳. طوسی، محمدبن حسن، **النهایه**، دارالکتاب العربی، بیروت، دوم، ۱۴۰۰ق.
۳۴. ----------، **الامالی**، دار الثقافة، قم، ۱۴۱۴ق، اول.
۳۵. حویزی، عبد علی، **نورالثقلین**، نشر اسماعیلیان، قم۱۴۱۵ ق، چهارم.
۳۶. فلاحیان، میکاییلی، **پیشبینی روابط فرازناشویی بر اساس کیفیت عشق، سبکهای حل تعارض زوجین و تعهد زناشویی**، آسیب شناسی، مشاوره و غنی سازی خانواده، ۱۳۹۸.
۳۷. غزالی، محمد، **کیمیای سعادت**، انتشارات علمی و فرهنگی، تهران، ۱۳۸۳.
۳۸. غفوریان نوروزی، **نقش عوامل فردی، خانوادگی، اجتماعی و مذهبی در روابط فرازناشویی زنان متاهل و ارائه یک مدل درمان بر اساس عوامل مرتبط یک پژوهش کیفی**، مطالعات اجتماعی، روان شناختی زنان، ش۴، ۱۳۹۷.
۳۹. فیومی، احمد، **مصباح المنیر**، دارالهجره، قم، دوم، بی تا.
۴۰. فیض، محمد محسن، **الوافی**، کتابخانه أمیر المؤمنین علی علیه‌السلام، اصفهان، ۱۴۰۶ق، اول.
۴۱. فراهیدی، خلیل، **العین**، فراهیدي، دارالهجره، قم. ۱۴۱۰ق.
۴۲. قاسمی، سمیه، **مطالعه جامعه شناختی دروغگویی در ورابط بینا جنسی، مورد: زوجهای تهران**، پژوهشنامه زنان سال هشتم پاییز ۱۳۹۶ شماره ۳ (پیاپی ۲۱)
۴۳. کرمي، زکي، **نقش عوامل روانی و اجتماعی در پیش بینی نگرش به روابط خارج از چهارچوب زناشویی در زنان متأهل و ارائه یک مدل براساس عوامل مربوط**، فصلنامه مطالعات زنان، ۳ (۱۳) ۱۳۹۴ش.
۴۴. کلینی، محمد، **الکافی**، دار الکتب الإسلامیة، تهران، ۱۴۰۷ ق، چهارم.
۴۵. گاتمن، جان، **هفت اصل برای موفقیت در ازدواج**» ترجمه هادی بهرامی، نشر رشد، ۱۳۸۸.
۴۶. گری، جان، **زن و شوهر از کدام سیاره اند؟** (مهیا محمدی)، شبگیر، ۱۳۹۴.
۴۷. گلسر، ویلیام، **تئوری انتخاب**، ترجمه علی صاحبی، نشر سایه سخن، ۱۴۰۲.
۴۸. گلس، شرلی، **خیانت پنهان: بازسازی اعتماد پس از خیانت**، ترجمه مهدی قراچه داغی، نشر ذهن آویز، ۱۴۰۳.
۴۹. گلپایگانی، محمدرضا، **هدایه العباد**، دارالقرآن الکریم، قم، ۱۴۱۳ق.
۵۰. گلدنبرگ، آیرن، **خانواده درمانی**، ترجمه حسین شاهی براواتی، نشر روان، بی تا.
۵۱. لیثی، علی، **عیون الحکم و المواعظ**، دار الحدیث، قم، اول، ۱۳۷۶ش.
۵۲. مجلسی، محمدباقر، **بحارالانوار**، دار إحیاء التراث العربي، بیروت، ۱۴۰۳ق. دوم.
۵۳. ملکی، سهیلا، **آسیبهای بی صداقتی و دروغ در خانواده**، دفتر تبلیغات اسلامی خراسان رضوی، شبکه معالم، ۱۳۹۷.

۵۴. مفید، محمد، **الفصول المختاره**، قم، کنگره هزاره شیخ مفید، ۱۴۱۳ق.
۵۵. نوری، حسین، **مُستَدرَکُ الوَسائل**، آل البیت، بیروت، ۱۴۰۸ق.
۵۶. نوری همدانی، محمدجواد، **لذت زندگی بدون دروغ**، دلیل ما، تهران، ۱۳۹۴.
۵۷. ویلیام گلسر؛ **ازدواج بدون شکست**، (زهره مرصوص)، شیر محمدی، تهران، اول، ۱۳۹۹.
۵۸. یوسفی، ناصر، **بررسی مدل باورهای مذهبی سبکهای حل تعارض و تعهد زناشویی با نگرش نسبت به خیانت زناشویی**، مشاوره کاربردی، دوره هفت. ش ۷. ۱۳۹۵.
۵۹. هاردلی، ویلارد اف، **نیازهای اساسی زن و مرد در ازدواج**، ترجمه مهدی قراچه داغی، نشر ذهن آویز، تهران، بی تا.
۶۰. یزدی، سید محمد کاظم، **العروه الوثقی**، موسسه اعلمی للمطبوعات، بیروت، ۱۴۲۰ق.

61. Allen, E. S. , Rhoades, G. K. , Stanley, S. M. , Markman, H. J. , Williams, T. ,Melton, J. , & Clements, M. L. (2008). Premarital precursors of marital .infidelity. Family process, 47, (2) .259-243
62. Smith. Tom W2006 .. American sexual behavior: Trends, socio-demographic .National Opinion Research Center (NORC) , University of Chicago.
63. Coombs, Robert. 1991. Marital status and personal well – being, A literature Review, Family. National Council on Family Relations (NCFR).
64. smith. tom w. 2006. differences, and risk behavior (GSS Topical Report No. 25). Chicago: National.
65. Duba, J. D. , Kindsvatter, A. , & Lara, T. (2008). Treating infidelity: Considering.
66. Esterberg, K. G. (2002). Qualitative Methods in Social Research. Boston: McGraw Hill narratives of attachment. The Family Journal, 16 (4) , 293299-.
67. santa. barbara. 2010 .occosinaol fibbers to frequent fabricators santa Barbara: Praeger. Opinion Research Center.
68. Scot. Gini graham(2010) Playing the lying game: detecting and dealing whit lies and liars form. Praeger.
69. Horvitz, A. V. , Helene, R. W. , & Sandra, H. W. (1997). Becoming marital and mental health: A . .Journal of Marriage and the Family.
70. Horwitz .Allan V .1996 .longitudinal study of a cohort of young adults. Journal of Marriage and the Family Therapy, 58, 895.907-
71 . www. teyfnama. ir(1397). نما طیف